

ФЕНОМЕН РЕФЛЕКСИВНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Висновки. Таким чином, полікультурна освіта компетентного педагога – це сукупність когнітивного (знання, уміння, навички), ціннісно-мотиваційного (цінності, ставлення, установки) і діяльнісно-поведінкового (навички спілкування, поведінки і діяльності) компонентів, які відіграють важливу роль в успішній професійній діяльності майбутнього вчителя іноземної мови у полікультурному середовищі.

Перспективи подальших досліджень ми бачимо у деталізації завдань, змісту і критеріїв полікультурної освіти студентів-філологів ВНЗ.

1. Болгаріна В., Лощенкова І. Культура і полікультурна освіта // *Шлях освіти*. – 2002. – №1. – С. 2 – 6.
2. Державна національна програма “Освіта” України XXI століття. – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Конституція України. – К., 1998. – 21 с.
4. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя // *Дайджест*. – 2002. – №2. – С. 77 – 79.
5. Менская Т.Б. Поликультурное образование: Программы и методы / Т.Б. Менская // *Общество и*

образование в современном мире: Сб. матер. Из зарубеж. Опыта. Вып. 2. – М., 1993.

6. Миттер В. Многокультурное образование и междисциплинарный подход // *Перспективы. Вопросы образования*. – 1993. – № 1. – С. 37 – 41.

7. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // *Освіта України*. – 2002. – 23 квіт.

8. Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики (Монографическая серия научный редактор – директор ИОВ РАО докт. пед. наук В.И. Подобед). В 4-х томах. – Екатеринбург, 2000. – Том 2. – кн. – 2. – С. 93 – 127.

9. J. Hartley Multiculturalism // T. O’Sullivan, J. Hartley e.a. (eds) *Key Concepts in Communication and Cultural Studies*. – Routledge, London, 1994. – 218 p.

10. *International Dictionary of Education*. Vol. 7. – Oxford, 1994. – P.3963.

11. Nieto Sonia *Affirming Diversity: the Sociopolitical Context of Multicultural Education*. – Longman, 2000. – P. 307.

12. Sanjin Dragojevic *Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications* // *CULTURELINK*. – 1999. – Vol. 10. – № 29. – p. 131 – 137.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2009

УДК 371.11:37.013.43

Ольга Лебідь, асистент
кафедри педагогіки вищої школи та управління освітніми закладами
Бердянського державного педагогічного університету

ФЕНОМЕН РЕФЛЕКСИВНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті уточнюється зміст понять “рефлексія”, “рефлексивна культура” і “рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу”; подається характеристика взаємозв’язку рефлексивної та професійної культур; визначається необхідність та доцільність формування рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: культура, рефлексія, рефлексивна культура, рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу, професійна культура загальноосвітнього навчального закладу.

Актуальність. Рефлексивна культура є базовим компонентом висококваліфікованої праці керівника загальноосвітнього навчального закладу. Вона обумовлює інтенсивність формування його досвіду, забезпечує переосмислення змісту свідомості суб’єкту і осмислення ним прийомів власної майстерності, без чого не можлива творча продуктивна діяльність, самовдосконалення особистості, організація творчої праці [5, 4]. Рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу допомагає йому удосконалювати міжособистісні

відносини з підлеглими, розвивати в собі правильне розуміння професійних завдань та швидке їх вирішення, впливає на особистісне та професійне самовизначення, мотивацію та волю, здібність вирішувати конфлікти, а як наслідок, розвивати професійну культуру керівника.

Здатність перетворювати власну діяльність в предмет осмислення та переосмислення розвитку, вдосконалення та інноваційної зміни грає первинну роль в підвищенні рівня рефлексивної культури.

ФЕНОМЕН РЕФЛЕКСИВНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В свою чергу рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу є частиною професійної культури керівника. Атрибутивними складовими будь-якої професійної культури є інформаційна, комунікативна, політична, соціальна, психологічна, педагогічна, екологічна, технологічна, правова, управлінська, методологічна, моральна та інші види культур, а головною ведучою, керуючою виступає рефлексивна культура. Всі ці різновиди культури предметно виражені в аналогічних здібностях суб'єкта, де генеральною є здібність до діяльнісної рефлексії, а інші здібності виступають її похідними, в рівній мірі як і всі форми професійної культури є прямими продуктами рефлексивної культури [6, 93].

Аналіз наукових досліджень. Незважаючи на недостатню кількість наукових праць, присвячених формуванню рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу, ряд науковців зробили значний внесок у дослідження, обґрунтування та розвиток феномену рефлексивної культури та рефлексивної культури кадрів управління (О. Анісімов, Є. Єлісєєв, А. Ємельянов, С. Маслов, О. Павицька, І. Семенов, С. Степанов, Н. Цирельчук, М. Швидка, Г. Шедровицький та інші).

Мета статті. Визначення та теоретичне обґрунтування понять “культура”, “рефлексія”, “рефлексивна культура” та “рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу”; визначення необхідності та доцільності формування рефлексивної культури майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Базовими термінами рефлексивної культури є поняття культури та рефлексії. Тому для більш чіткого наукового визначення рефлексивної культури необхідно уважно розглянути сучасні уявлення на ці терміни.

Аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури з проблем професійного розвитку керівника загальноосвітнього навчального закладу та формування його рефлексивної культури свідчить, що досліджуються різні аспекти зазначеної проблеми: теорія культури і культурної діяльності (Л. Арнольд, В. Болгаріна, Е. Баллер, В. Давидович, М. Дьомін, І. Кант, М. Кім, Л. Коган, Е. Маркарян, В. Межуєв, М. Мітін, М. Розенталь, О. Ханова та інші); проблеми рефлексії (К. Абульханова-Славська, О. Анісімов, І. Берлянд, А. Бузман, Г. Гегель, В. Давидов, Д. Дернер, П. Дорнер, В. Зарецький, Ю. Івонін,

І. Кант, А. Карпов, В. Князева, І. Ладенко, Г. Лейбниць, В. Лефевр, Дж. Локк, В. Розін, С. Рубінштейн, І. Семьонов, Б. Спіноза, С. Степанов, Н. Цирельчук, Г. Шедровицький та інші).

Намагаючись відповісти на питання, що таке культура і як вона розвивається, ми постійно наштовхуємося на взаємозв'язок культури і людської діяльності. З'ясувавши структуру, функціонування і розвиток діяльності, можна наблизитися до вирішення питання про структуру і функціонування культури. Е. Маркарян [3, 210] з цього приводу писав: “у суспільній діяльності людини історично виникла культура, у ній вона перетворюється і розвивається. З неї і треба починати дослідження культури”.

Точне визначення поняття “культура”, на думку Е. Баллера, є завданням не тільки дуже складним, а навряд чи цілком вирішуваним. Це пов'язано з широтою поняття, його багатогранністю, включенням до його складу великої кількості різноманітних компонентів. Складне міждисциплінарне методологічне поняття “культура” ще не має загального наукового визначення, під ним розуміють історично детермінований рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини, виражений – у типах та формах організації життя і діяльності людей, у їх стосунках, а також у створених ними матеріальних та духовних цінностях [1, 112].

Одне з найповніших визначень культури звучить так: культура – це “специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, що представлений у продуктах матеріальної та духовної праці, у системі норм та духовних цінностях, відношенні людини до природи, оточуючих та самої себе” [4, 4].

Згідно до визначення Ю. Палехи, ми можемо дійти до висновку, що одним із видів загальної культури є рефлексивна культура, яка відображає спосіб самоорганізації та саморозвитку людини, її життєдіяльності. Цей процес не буде повним, якщо не враховувати рефлексію.

Феномен рефлексії розподілений по різних науковим галузям, але більше за все цей феномен розглядається у філософії та психології. Доказом цьому є значна кількість визначень поняття “рефлексія”, деякі з них представлені в наступній таблиці.

Узагальнюючи всі вище зазначені визначення, можна зробити висновок, що рефлексію слід розглядати як переосмислення людиною змін, які сталися у мисленнєвій діяльності, тобто те, що увійшло у сферу свідомості. Рефлексія

ФЕНОМЕН РЕФЛЕКСИВНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Визначення поняття “рефлексія” в філософії	тип філософського мислення, спрямований на осмислення та обґрунтування власних передумов, що вимагає звернення свідомості на себе (А. Гріцанов та В. Абушенко)
	стан душі, у якому ми, перш за все, намагаємося знайти суб’єктивні умови, за яких можемо створювати поняття. Рефлексія є осмисленням відношення цих уявлень до наших різних джерел пізнання, і тільки завдяки їй, їх відношення один до одного може бути визначено вірно (І. Кант)
	здатність думати про своє власне мислення з метою його вдосконалення (Д. Дернер)
	дія по виділенню істотних підстав власної мисленнєвої діяльності, рефлексія також є однією з опор теоретичного мислення (В. Князева)
Визначення поняття “рефлексія” в психології	процес осмислення та переосмислення людиною змісту своєї свідомості, діяльності, поведінки та спілкування (І. Семенов та С. Степанов)
	Усвідомлення індивідом того, як він сприймається партнерами по спілкуванню (В. Давидов)
	будь-яке перенесення переживання із зовнішнього світу на самого себе (А. Бузман)
	процес самопізнання суб’єктом внутрішніх психічних актів та станів (А. Петровський та М. Ярошевський)
	психологічний феномен, який забезпечує людині можливість погляду на себе “з боку” і спрямований на осмислення власного життя та діяльності (В. Ніколаєва)

представляє собою особливе оперування суб’єкта з власною свідомістю, що породжує у підсумку ідеї про цю свідомість, рефлексивний компонент виступає як фактор організації мислення через визначення спрямованості пізнавальної активності суб’єкта; рефлексія розглядається як можливість “виходу” з процесу здійснення діяльності і як можливість подальшого проектування на основі рефлексії майбутніх шляхів розвитку діяльності [2, 67]. До рефлексії відноситься осмислення людиною своїх дій, свого “Я”, а також внутрішнього світу людей, разом з якими він здійснює групову діяльність.

Рефлексія дає змогу керівнику загальноосвітнього навчального закладу охопити власне життя у широкій тимчасовій перспективі, співвіднести сучасне з минулим та майбутнім, зберегти або відновити внутрішню гармонію, перебудувати свій внутрішній світ. Рефлексія як потужне джерело стійкості, свободи та саморозвитку особистості керівника є механізм особистісно-мотиваційного рівня саморегуляції [7, 33].

Для об’єднання двох понять “рефлексія” та “культура” ми пропонуємо визначення рефлексивної культури, яке зробила Н. Пінегіна [5, 16], вона стверджує, що рефлексивна культура – це система способів організації рефлексії, що побудовано на основі ціннісних та інтелектуальних критеріїв. Рефлексивна культура включає в себе: готовність діяти у ситуаціях з високим ступенем невизначеності, гнучкість у прийнятті рішень, прагнення до реалізації нововведень та інновацій, постійну націленість на пошук нових, нестандартних шляхів вирішення професійних завдань, здатність переосмислити стереотипи свого професійного та особистісного досвіду. Вона забезпечує розкриття та реалізацію професійних

можливостей при постановці та вирішенні творчих завдань, які виникають у професійній діяльності.

Основною функцією рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу є здійснення ним контролю та оцінки власної діяльності. Ефективність даного виду контролю залежить від здібностей керівника до рефлексії, що дає змогу усвідомлено та об’єктивно аналізувати свої вчинки, судження, поведінку, осмислення та переосмислення своєї діяльності, правильності постановки цілей та використання методів, прийомів, засобів, свого досвіду [7, 43].

Висновки. Таким чином, ми можемо стверджувати, що феномен рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу дійсно є актуальною проблемою сьогодення. Вона виявляється у неготовності керівників до осмислення свого особистісного та професійного досвіду, ефективного впровадження інновацій у систему власної діяльності, що з’явилися у результаті цього процесу. Тому формування рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу є основою для досягнення високої стабільної діяльності, а також для здійснення активного саморозвитку особистості.

1. Бондарь В.И. *Управленческая деятельность директора школы: дидактический аспект.* – К.: Рад.шк., 1987. – 160 с.

2. Жукова Н.В. *Единство антиципации и рефлексии как психологический механизм регуляции мышления студента в контекстном обучении: Дис... канд. психол. наук.* – М., 2000.

3. Маркарян Э.С. *Теория культуры и современная наука.* – М.: Мысль, 1983. – 280 с.

4. Палеха Ю.І. *Ключі до успіху, або організаційна*

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

та управлінська культури. – К.: Вид-во Європ.ун-ту фінансів, інформ.систем, менеджм. і бізнесу, 2000. – 211 с.

5. Рефлексивная культура психолога: Учебное пособие по дисциплине “Рефлексивная культура психолога” по специальности 020400 (030301) Психология для студентов 4 курса очной формы обучения факультета философии и психологии /

Н.М. Пинегина. – Воронеж, 2005 – 80 с.

6. Цырельчук Н.А. Рефлексивное управление: монография / Н.А. Цырельчук, И.Н. Цырельчук, Н.Н. Цырельчук. – Мн.: МГВРК, 2008. – 512 с.

7. Швыдкая М.В. Рефлексивная культура как акмеологический инвариант профессионализма кадров управления: Дис...канд.психол.наук: 19.00.13. – М.: РГБ, 2006 – 176 с.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2009

УДК 821.161.2 “XIX”

Роман Вишнівський, аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

У статті на основі аналізу творів Івана Франка розкрито такі методи виховання: переконування, виховання прикладом і на прикладі, привчання, схвалення і осудження. Акцентовується увага на ролі особистості вчителя, його авторитету серед учнів у процесі едукативної, а також на тілесних покараннях, які застосовували вчителі у тогочасних школах.

Ключові слова: Іван Франко, методи виховання, учитель, учень.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку системи освіти важлива роль відводиться методам виховання – одному з найважливіших компонентів процесу едукативної, без яких неможливо реалізувати мету і завдання виховання. Вони виконують функції організації процесу розвитку і вдосконалення особистості, формування в учнів поглядів і переконань, вироблення навиків і звичок поведінки.

Оскільки методи виховання – категорія історична, то це вимагає здійснення їх історико-теоретичного аналізу. Означена проблема знайшла відображення у дослідженнях українських педагогів кінця XIX – початку XX ст. Саме у цей час найпомітніше виділяється постать Івана Франка. Його творчість мала значний вплив на розвиток освіти та шкільництва Галичини. З огляду на це важливо розглянути ідеї мислителя стосовно означеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему методів виховання у творчості І. Франка частково висвітлено у працях О. Вишневецького [1], О. Дзевєріна [2], Б. Мітюрова [3], Г. Паперни [4], Г. Пуреля [5], Д. Скільського [6], В. Смаля [7] та ін. Однак у цих публікаціях здебільшого аналізуються оповідання І. Франка, в яких йдеться про тілесні покарання як метод виховання. Цілісного дослідження у цьому напрямі ми не виявили.

Мета статті – розкрити методи виховання у творчому доробку І. Франка.

Виклад основного матеріалу. Каменяр неодноразово вказував, що головна мета тогочасної школи – виховати слухняних рабів несправедливого суспільного ладу. Так, у статті “Чого хоче “Галицька робітницька громада”?” педагог зазначає, що учні “через довголітнє сидіння в школі відвикають від ручної тяжкої роботи, марніють і слабнуть і виходять з конечності неробами та слугами теперішнього несправедливого ладу, п’явками народними” [11, 58 – 59]. Розуміючи, що методи виховання залежать від тієї мети, яка стоїть перед школою, І. Франко закликав виховувати в учнів критичне мислення, розвивати самостійність й ініціативу, активну життєву позицію, вимагав, щоб учитель, організовуючи діяльність учнів, уміло використовував такі методи виховання, які стимулювали б їх прагнення до особистісного розвитку, сприяли б формуванню їхніх поглядів і переконань, вдосконаленню поведінки вольової сфери.

Вивчення й аналіз оповідань І. Франка (“Борис Граб”, “Грицева шкільна наука”, “Оловець”, “Отець-гуморист”, “Schonschreiben” тощо) дають підстави виокремити такі методи виховання: переконування, виховання прикладом і на прикладі, привчання, схвалення і осудження.

Для формування світогляду учнів, високих громадянських і моральних якостей, щоб привернути їх увагу до оцінки вчинків, явищ, подій суспільного життя, І. Франко важливого значення